

Mannen som misliker ros

– Æ fløy rundt med John Fredriksen i privatflyet hans for å se på sykehus. Æ sa at et nytt Radiumhospital ville koste tre milliarder. Han syntes det var billig, ville betale av egen lomme. Æ takka nei, siden ledelsen ved Oslo universitetssykehus ikke ville drive det videre som et komplett kreftsenter.

Jan Vincents Johannessen, oppvokst i trange kår blant pinsevenner og sjøfanter i Kristiansand, er patologen som gråter i begravelser, multitalentet som kan skrive en bestselgende sang på en time, direktøren som gjorde Radiumhospitalet verdenskjent uten å sprengte budsjettene, mannen som får de rikeste til å donere hundretalls millioner til kreftsaken og lar kreftsyke ungdommer kjøre diskotek i bomberommet.

Han kan synes som en narsissistisk monoman. Er det fordi vi ikke klarer å skjelve mellom mannen selv og avtrykket han setter etter seg?

Forberedelsene

«Edvin, tar du Jan Vincents Johannessen til sommernummeret?» Det er stabsmøte for Tidsskriftets intervjuere, navneforslag flyr over bordet.

Jeg finner ham på Facebook, han sier ja til å bli portrettert. Jeg ringer for å høre hvem jeg kan kontakte, noen som kjenner ham? Samtalen skulle ta tre minutter, den tar en time.

Han snakker hele tiden. Om ledelsesfilosofi, om å rekruttere avdelingsoverleger ved å følge dem på visitt og se hvordan de behandler pasientene, om å trosse helseministre og ledelsesguruer, få kritikk, gi kritikk, legge det bak seg, se de store linjene.

– Det handler ikke om mæ, det handler om å løse noen problemer og få ting gjort! sier han på ivrig kristiansandsk. I forbifarten nevner han *Kunsten å leve*, Norges mestselgende gavebok, solgt i mer enn 200 000 eksemplarer. Han forteller om vennskapet med maleren Jakob Weidemann, om koppeserien han laget for Porsgrunds Porselænsfabrik, om frustrasjonen over Oslo universitetssykehus «som under ledelse av det ene B-laget etter det andre har sølt vekk milliarder og bare skapt kaos!».

Si meg hvem du er sammen med...

Jeg får omsider kilt inn min forespørsel om folk jeg kan kontakte. Det utløser en ny verbal tsunami fra Johannessen. Blant navnene som flyter opp er investorene Kjell Inge Røkke, Arthur Buchart og Christian Ringnes, presseguru Per Edgar Kokkvold, kunstoffotograf Morten Krogvold og Star-

«Jeg vet oppskriften på fiasko. Det er å forsøke å få alle til å like deg»

Gate-kjendis Tor Erik Hermansen i New York, akademikeresset Rune Slagstad, kulturbyråkrat Kjell Myhren og helseledere som Per Bleikelia, Sophie D. Fosså, Stein Evensen, Øyvind S. Bruland og Bjørn Erikstein – men også Njål Djurhuus i Frelsesarmeens rusomsorg, hvor Jan Vincents er en støttespiller.

Da jeg endelig får lagt på røret, er jeg smilende nysgjerrig. Jeg mailer til berømt-hetene som er denne mannens sosiale spill: «Hvem er Jan Vincents Johannessen?»

«Mannen er en gåte, skjønner du»

Intervjuet skal vise seg å ta seks timer. Før flyavgang til Kristiansand ringer jeg fotokunstner Morten Krogvold, som skrev: «Jeg har MASSE å si om Jan!»

Krogvolds begeistring klinger klart gjennom surret i avgangshallen. «Han kontaktet meg om noen fotografer i 1978, bød på lunsj på Theatercaféen klokken 13. Lunsjen varte til ett om natten, Jan snakket 90 % av tiden. Det var en fest. Siden har vi vært mye sammen. Han er så jævlig interessant! Og fullstendig uredd. Vet du at de

skulle lage en opplysningsfilm om kreft en gang, Jan ville ha den svenske regissøren Jan Troell til jobben. Alle sa det var umulig, han var internasjonal stjerne. Men Jan fikset ikke bare Troell, han kontaktet Abba og fikk dem med i filmen også, pluss Ingmar Bergman og Liv Ullmann!

Han er jo vokst opp med det sørlandske, du skal ikke stikke deg frem og alt det der. Klart han har fått seg noen karameller, selvgod og skrytende som han kan fremstå. Men ingen har større hjerte. Han flyttet regelrett inn på sykehuset og sov i ukevis på en saccosekk på et kontorgulv på Rikshospitalet da sønnen var slått ned og svevde mellom liv og død.

Det er en gåte at noen kan være så prangende og så lite selvoptatt samtidig. Jeg tror møtene med lidelse, med alle disse menneskene som fighter mot døden og taper den kampen, har vist ham at noe er større enn ham selv, større enn oss alle. Jeg tror han ser kreftsaken, kunsten og samfunnsansvaret som mye viktigere enn seg selv. Derfor føler han at det ikke er noe å tape på å si hva han mener og betale prisen. «Det driter jeg i» er fast uttrykk. Jan forstår det Bill Cosby sa da han ble spurt om oppskriften på suksess: «Jeg aner ikke. Men jeg vet oppskriften på fiasko. Det er å forsøke å få alle til å like deg.»

Kreft, kunst og kjærlighet

Wideroes flight til Kristiansand ropes opp. Krogvold fortsetter: «Dette kunstnergenet hans gjør at han ser sykdom og medisin i sammenheng, han vet at det viktige for pasientene er selve livet de lever, relasjonene, omgivelsene. Teknisk kreftbehandling er bare nødvendig, ikke tilstrekkelig.

Derfor innredet han kjelleren på Radium til en ungdomsbule med rock og graffiti. Han skaffet CD-spillere og datamaskiner, penger til ferie med kjæresten, biler og lei-

Foto: Tor Erik Schrøder

Jan Vincents Johannessen

Født 25. mai 1941

- Cand.med. Universitetet i Bergen 1966
- Dr.med. Universitetet i Oslo 1983
- Direktør ved Radiumhospitalet i årene 1982–2005
- Den høyest dekorerte norske lege – kommandør av St. Olavs Orden og innehaver av svenske, nederlandske, belgiske, italienske, polske, tyske og kinesiske ordener
- Over 200 vitenskapelige publikasjoner, en rekke fagbøker og kunstverk i flere sjangre, deriblant den offisielle OL-sangen til Lillehammer-lekene i 1994

ligheter som kunne lånes. Pasientene fikk gourmetkjøkken og svømmebasseng. De nåværende eierne har stengt begge deler.

Jakob Weidemann malte et 20 × 3 meter bilde på svømmebassengveggen – gratis. Jan likte forresten ikke en grønnfarget flekk da han først så maleriet, så han malte over med blått. Helsprøtt, alle var jo redd Weidemann. «Det ble fint, det,» sa han bare. De var venner.»

Pasientsentrert sykehusledelse

Fotografen forteller om pasienter og pårørende som ofte ville takke sykehusdirektøren personlig for god hjelp og omsorg. Jan tok imot blomstene og sa: «Én ting må dere gjøre til gjengjeld. Skriv ned tre ting vi kan gjøre bedre her på sykehuset.» Ofte ble listene lange når folk fikk tenkt seg om. Ros og kritikk ble tatt ut i avdelingene: «Hva gjør vi med dette?» Slik ble planleggingen pasientsentrert, toppledelsen og personalet løste problemer sammen.

Dugnadsånden som oppsto, bidro til at Radiumhospitalet aldri i sine 23 år under Johannessens ledelse sprengte budsjettet – i en tid hvor andre storsykehus årlig tigget til seg tresifrede millionbeløp fra staten som belønning for manglende økonomistyring.

Voksendåp og neseblod

– Æ ble født her.

Jan og glasskunstnerkvinnen Camilla bor i et beskjedent gammelt trehus på Kuholmen. På soverommet henger et par signerte dyp-røde boksehansker under skråtaket.

– Det er hanskene Spinks slo ut Steffen Tangstad med. Steffen er en venn av meg, opplyser verten.

Fra en grå bergknaus i hagen ser vi utover innseilingen til Kristiansand. Lukten er sjø og sørland. Nede ved svabergene bodde besteforeldrene.

– Alle var pinsevenner, unntatt min far. De drev med voksendåp nede i viken. Det gjorde inntrykk da predikanten Aage Samuelsen fortalte meg hvordan han ble frelst og kom seg ut av alkoholisme og fornedrelse. Jeg skrev en sang om ham, *Himmel på jord*, den ble nummer to i TV2s konkurranse om beste nye julesang. Jeg skrev vinnersangen også, men den er egentlig ikke så god.

Inne er veggene dekket av kunst. Mye er av Weidemann, som gjennom hele samtalen betrakter oss med krevende øyne, det ene av glass, fra et enormt portrettfoto signert Morten Krogvold.

Jan peker inn i den andre av to små, lyse

stuer. – Det bodde en elskelig kvinne her i huset, vertinnen vår, Ellen. Jeg var 4–5 år da hun ble syk. Hun lå der inne, hun fikk styrtblødninger fra nesen, det rant rødt blod utover det hvite lakenet. Jeg sa at hvis hun holdt seg i live til jeg ble voksen, skulle jeg bli doktor og gjøre henne frisk. Ellen døde i 1953, bare 44 år gammel. Da var jeg 12. Øynene røper at minnet fortsatt smerter ham.

Vi setter oss. Camilla serverer cappuccino i dekorerte kopper. Min har påskriften «Kjærlighet er ikke å gi og ta, men å gi og få». Det er Jans design, han virker fornøyd. Ordene er fra *Kunsten å leve*, boken som har gjort ham rik og kjent. Boken som ble slaktet av psykiater Finn Skårderud.

– Etter den anmeldelsen ble Skårderud forbauset, tror jeg, da han fikk jobben med å skrive om Radiumhospitalets historie i vår jubileumsbok. Han så usikker ut, trodde vel at jeg blander sak og person, slik de fleste gjør. Men jeg holder de tingene fra hverandre. Finn er god til å skrive, selv om jeg ikke alltid mener det samme som han.

«The man with the rusty car»

Gjennom stuevindue ser jeg nabohus og den fredelige gatestumpen hvor lille Jan Vincents lekte med Karl Ove Knausgårds far. Han sitter avspent i sofaen. Blikket møter mitt, men oppmerksomheten er vendt innover. Han tenker.

– Alt har vært så tilfeldig, jeg hadde aldri noen plan. Først i 40-årene så jeg at de rare tingene jeg hadde gjort, begynte å henge sammen i et slags livsprosjekt. Jeg var interessert i psykiatri, kirurgi, allmennmedisin. Jeg ble patolog fordi jeg ville vente litt med klinisk arbeid, lese meg opp. Så fanget bordet, sier han.

– I Bergen var jeg tidlig ute med elektronmikroskopi. Det førte meg til Oslo, så ut i verden. Jeg ble president i den europeiske patologforeningen, fikk jobbtilbud i USA og ble professor ved Columbia University i New York, selv om jeg bodde i Norge. Jeg fikk ideen til en 12 binds bokserie som jeg redigerte for McGraw-Hill-forlaget, senere startet jeg et nerdete spesialtidsskrift som jeg redigerte i 30 år. Det var nybrottsarbeid, vi famlet oss frem i faget. Det var lett å gjøre feil, tro at spaltes i cellmembranen var virus, for eksempel.

Han fortsetter: – Elektronmikroskopi i 1970-årene handlet mye om fancy bilder fra mus og rotter, de kunne slaktes og fikseres på elegant vis. Menneskevev var ikke så elegant, jeg jobbet med grumsete snitt fra parafinblokker. Men disse kunne brukes i pasientbehandlingen, i motsetning til musesnittene. For å vise hvordan jeg tenkte skrev jeg en artikkel og illustrerte den med et foto, fra turnustiden på Andøya, av en gjennomrustet Opel Rekord som sto på en

strand. Bare skrot, men det var tydelig at det var en bil og hvilket merke det var. Uelegant, men diagnostisk. Etter det var jeg «the man with the rusty car» blant kolleger.

Ledere må ville noe

– Skal du bli god, må du ha risikovilje og ideer om hva det er viktig å få til her i verden. Du må prøve selv om det kan gå galt, heller jenke det til etterpå, be om tilgivelse, gå videre. «Intelligent uheldighet» er et interessant begrep, sier han.

– Norske sykehus har mange sjefer som administrerer, få som leder. Da jeg foreleste på helselederseminaret til Ole Berg, sa jeg

«Hvis du vil ha fremgang, må du lage din egen merkevare, ingen der ute leter etter deg»

hva jeg mente: «Noen av dere er her fordi dere er faglig svake eller lei av pasientarbeid. Dere leter etter en grei jobb med status og har ingenting å by på som ledere. Andre har lyst å skape noe fint ved å ta ledelsen, dere har andre hensikter enn egen suksess. Dere kan det bli noe av.» De sluttet å invitere meg til det kurset, smiler han.

– Hvis du vil ha fremgang, må du lage din egen merkevare, ingen der ute leter etter deg. Men ikke tro du må dra andre ned for å komme frem selv. Klatreveggen har plass til flere, og man kan hjelpe hverandre. Jeg har alltid fått utrolig mye hjelp av rause folk, flinkere enn meg, som ikke skulle ha noe igjen for det. Jakob Weidemann var en av dem.

Å tenke på fem ting samtidig

– Hvordan fungerer hjernen din, Jan? Finansmannen Christian Ringnes kjenner deg fra tiden du ledet Nationaltheatrets styre, da du for øvrig ble kjent med en annen eksentriker, Jon Fosse. Ringnes skriver: «Om Jan Vincents kan sies alt godt, men etter min mening vil det fremdeles ikke være dekkende. Han er så nær man kommer et universalgeni i vår tid.» Kan du forklare hva som foregår i det skallete hodet ditt?

– Jeg liker å få ting unna. Rydde plass, bli ferdig. Kreativitet er å være tillitsfull og tro på rare ideer som dukker opp ytterst i synsfeltet. Neste dag kan man være kritisk og kaste nitti prosent av det man tenkte. Mange er enten bare åpne eller bare strukturerte, det funker ikke. Jeg fikk i gymnastiden publisert fotografier i *Life*, *Time*, *Stern* og *Paris Match*. Lærte som Norges første paparazzi at

det viktigste ikke er å være flink, men å være på rett sted til rett tid. Jeg får gjort mye fordi jeg oftest tenker på 4–5 ting samtidig. Jeg kan sitte på et halvspennende møte og skrive en Grand Prix-sang, for eksempel, uten å miste tråden...

Jeg avbryter: – Og hva tenker du på nå, da, mens vi snakker?

– På min 95 år gamle mor som holdt på å dø i går, men som i dag rusler fornøyd omkring med rullatoren igjen. Og på at Oslo universitetssykehus snudde i saken om planlegging av nytt klinikkbygg på Radiumhospitalet. Nå er det igjen håp om et knallsterkt kreftsenter. Jeg tenker på fortvilte kreftpasienter som ringer til meg, det skjer ofte. Og på Sørlandets Kunstmuseum, der jeg er styreleder, er det spennende muligheter i sikte.

Jaha. Det tenker altså han på. Jeg har nok med å tenke på om jeg forstår hvem denne mannen er.

Barnet som ikke ville ha ros

Etter fem timer finner Jan frem et digert eksemplar av *Kunsten å leve*. Han vil gi det til meg. Mens han snakker kalligraferer han en personlig hilsen, et lite kunstverk. Han rekker meg boken, jeg takker varmt. Han svarer ikke. Vi fortsetter.

– Var du et eksentriske barn?

– Jeg vet ikke. Jeg leste alltid, gikk med bok langs veien, leste når vi var på kjedelige besøk. På skolen visste jeg ikke at jeg var flink. Jeg sammenliknet meg ikke med de andre, men tenkte på hvor dårlig jeg var i forhold til hva jeg kunne vært. Jeg synes fortsatt ikke at noe av det jeg gjør, er så fantastisk bra. Jeg viste aldri karakterbøkene hjemme.

– Hvorfor ikke?

Jan nøler, han virker sjenert for temaet. – Nja, jeg var vel kanskje redd for å få ros. Orket ikke tanken på at min far skulle skryte av meg. De fikk aldri vite hvordan det gikk på studiet heller, og jeg ville egentlig ikke invitere dem til disputasen. Vet ikke helt hvorfor.

– Var det derfor du overhørte meg da jeg takket for boken og den nydelige hilsenen?

Han ser bort. – Ja, jeg vet ikke hva jeg skal si når det blir slik. Du spurte om sårbare sider. Dette er vel én. Begravelser er en annen. Enten det er ansatte eller pasienter, det er like ille hver gang. Jeg føler med de etterlatte. Og ganske irrasjonelt føler jeg skyld, som om vi burde ha reddet pasienten. Selv om ingen kunne gjort det.

– Er det en kobling her, til hun som lå der inne og blødde utover det hvite sengetøyet?

– Ja, jeg tror nok det.

Edvin Schei
edvin.schei@igs.uib.no
Universitetet i Bergen